

MỘT SỐ Ý KIẾN VỀ CÔNG TÁC THƯ VIỆN KHOA HỌC KỸ THUẬT

NGUYỄN VĂN THU

MUỐN xây dựng một nền khoa học - kỹ thuật tiên tiến, con đường nhanh nhất, tiết kiệm nhất đối với nước ta - một nước đi sau - cần phải thừa kế những hiểu biết đã có, những công nghệ sản xuất tiên bộ đã ổn định, những kinh nghiệm và thành tựu mới nhất về khoa học và kỹ thuật thế giới, mau chóng áp dụng chúng trong điều kiện cụ thể của nước ta. Do đó công tác thông tin, thư viện khoa học - kỹ thuật có một vị trí quan trọng đặc biệt.

Trong việc thực hiện nhiệm vụ nói trên, các cơ quan thông tin và cơ quan thư viện có quan hệ chặt chẽ với nhau. Đối với các thư viện khoa học và kỹ thuật, nhiệm vụ chủ yếu hiện nay là thu thập, mua sắm tư liệu, sách, báo KIKT và tổ chức tốt nhất việc sử dụng chúng. Việc phối hợp với các cơ quan thông tin ở các cấp, ranh giới hoạt động cụ thể giữa thông tin và thư viện, việc thống nhất lề lối làm việc, kỹ thuật, v.v. là những vấn đề mới và phức tạp; trong phạm vi bài này, chúng tôi chỉ nêu một số ý kiến riêng về những việc cần làm để củng cố và đẩy mạnh công tác của các thư viện khoa học kỹ thuật, nhằm góp phần làm tốt công tác thông tin theo chức năng của mình.

Nhận thức đúng đắn về vị trí của công tác thư viện

Một đặc điểm của hoàn cảnh nước ta là cuộc cách mạng công nghiệp của chúng ta mới bắt đầu. Nếu chúng ta phải làm thông tin về những vấn đề «mũi nhọn» vì chúng ta phải kịp thời nắm được những hiểu biết mới nhất về khoa học và kỹ thuật của cuối thế kỷ 20, thì đồng thời, chúng ta cũng phải giải quyết những yêu cầu thực tế hiện nay của sản xuất, đề từ sản xuất nhỏ, thủ công, tiến lên sản xuất lớn xã hội chủ nghĩa. Ta phải làm một công việc mà nhiều nước khác đã làm cách đây hàng thế kỷ. Những yêu cầu này là rất bức thiết, không thể bỏ qua, thậm chí có lúc có thể bức thiết hơn cả cái «mũi

nhọn». Mặt khác ta cần biết những cái mới nhất và nhiều khi có điều kiện đề áp dụng những cái đó, nhưng nói chung, năng lượng mới, vật liệu mới, phương pháp mới chỉ có thể sử dụng được tốt khi đã có một nền công nghiệp khá cao. Còn những hiểu biết khoa học và kỹ thuật loại người đã tích lũy được trong giai đoạn cách mạng công nghiệp chính là những điều ta cần biết trước hết để từ nền sản xuất thủ công tiến lên sản xuất nửa cơ khí hóa và cơ khí hóa.

Đặc điểm này của xã hội ta quyết định phương hướng phát triển kinh tế, phát triển khoa học - kỹ thuật nước nhà và của ngành thư viện. Thư viện khoa học và kỹ thuật phải xây dựng một đội ngũ cán bộ, phải sưu tầm một bộ tài liệu, phải có cơ sở, thiết bị như thế nào, phải áp dụng những phương pháp và kỹ thuật gì, tất cả những điều đó đều do yêu cầu của sản xuất, nghiên cứu, giảng dạy và quản lý quyết định.

Chính vì vậy mà một nhận thức thống nhất và đúng đắn về công tác thư viện trong các giới có trách nhiệm quyết định về người, việc và cơ sở vật chất là hết sức quan trọng đối với sự phát triển của ngành thư viện, một ngành không trực tiếp sản xuất ra của cải vật chất, nhưng rất cần thiết đối với việc lựa chọn, dự kiến và quyết định của lãnh đạo và quản lý về kinh tế, khoa học và kỹ thuật, rất cần thiết đối với cán bộ nghiên cứu muốn nắm kịp thời các hiểu biết mới, đối với người sản xuất muốn nắm vững các quy trình công nghệ. Những tài liệu khoa học - kỹ thuật lại cần được sưu tầm và xử lý trước, qua một quá trình lâu dài, để khi cần đến mới có sẵn được. Nếu đợi khi có việc mới đi tìm tài liệu thì sẽ không thu thập được đủ, chính xác, kịp thời, và cũng không thể khai thác được nhanh chóng, do đó có khi lỡ việc.

Xây dựng đội ngũ cán bộ.

Ngành thư viện khoa học - kỹ thuật có ba đặc điểm mang tính chất khá lâu dài,

Một là công tác bao gồm nhiều loại hình lao động: tìm nguồn tài liệu, bổ sung, trao đổi, phân loại, mô tả, xây dựng mục lục, tổ chức cho mượn, bảo quản, chụp ảnh và vi phim, giới thiệu cho bạn đọc, làm việc hành chính, quản trị, tổ chức, v.v...

Hai là, đối tượng phục vụ đông đảo nhất của thư viện là các cán bộ khoa học, kỹ thuật đang có nhiệm vụ đi đầu trong việc tiến hành cuộc cách mạng và cách mạng khoa học - kỹ thuật. Đối tượng sưu tầm, xử lý và khai thác phải là tài liệu khoa học, kỹ thuật có liên quan đến cuộc cách mạng đó.

Ba là một tỷ lệ lớn các tài liệu khoa học kỹ thuật nói trên được viết bằng tiếng nước ngoài. Tỷ lệ này sẽ có thay đổi theo đà tiến bộ khoa học - kỹ thuật của nước nhà. Hiện tại và trong thời gian dài tới tài liệu viết bằng tiếng nước ngoài vẫn còn chiếm phần lớn các vốn sách báo của các thư viện khoa học kỹ thuật trong nước ta.

Xuất phát từ đặc điểm trên, đội ngũ cán bộ thư viện khoa học kỹ thuật sẽ gồm nhiều loại cán bộ, nhân viên đào tạo khác nhau cho thích hợp với từng loại hình lao động. Đội ngũ này phải gắn bó chặt chẽ với giới khoa học, kỹ thuật làm công tác lãnh đạo, quản lý sản xuất, nghiên cứu và giảng dạy, phải thông thạo các phương pháp và kỹ thuật cơ bản cũng như hiện đại của công tác thư viện và thông tin, phải thông thạo tiếng nước ngoài, ít nhất là những thứ tiếng dùng nhiều trong các tài liệu khoa học kỹ thuật.

Đội ngũ cán bộ thư viện phải có tính chất *đồng bộ*, nghĩa là có đủ cán bộ đối với các loại công việc; đội ngũ cán bộ làm công tác thư viện phải có những người quan hệ mật thiết và rộng rãi với các giới bạn đọc; phải có đủ người nắm được những ngôn ngữ chủ yếu dùng trong khoa học, kỹ thuật để xử lý và giới thiệu tài liệu một cách kịp thời.

Hơn nữa đội ngũ cán bộ thư viện còn phải *cán đối tức* là vừa đủ để đảm đương mọi công việc; trên cơ sở đã được tính toán chặt chẽ và hợp lý về số lượng người trong từng bộ phận, cách phân công các công việc theo chuyên môn được đào tạo. Nếu không kể công tác hành chính là một công tác thường có ở tất cả các cơ quan Nhà nước, các khâu trong công tác thư viện đều có ba mặt: kỹ thuật, nghiên cứu khoa học và quản lý.

Trong công việc hàng ngày, phần lớn thì giờ của một số cán bộ là đăng ký tài liệu, phân loại tài liệu, xây dựng mục lục v.v... tức là công tác *kỹ thuật*. Ở các tổ, phòng, so với công tác nghiên cứu khoa học và công tác quản lý thì công tác kỹ thuật chiếm nhiều công sức hơn cho nên nó giữ vị trí trung tâm

ở thư viện và đòi hỏi đầu tư nhiều cán bộ nhất.

Người cán bộ kỹ thuật phải tương đối thông thạo về kỹ thuật (nghệ thuật), có đủ kiến thức, trình độ đọc và hiểu chữ nước ngoài để xử lý tài liệu một cách chính xác, nhanh chóng bằng kỹ thuật thích hợp.

Công tác của một thư viện khoa học kỹ thuật có yêu cầu nghiên cứu *khoa học*, chẳng hạn trong việc nắm vững phương hướng nghiên cứu trong nước và trên thế giới, trong việc phân loại tài liệu, làm thông tin thư mục, trong việc nghiên cứu khoa học thư viện, thư mục và thông tin. Đội ngũ cán bộ của thư viện làm công tác này cần có hai điều kiện. Một là có trình độ khoa học, kỹ thuật, biết chữ nước ngoài, thư viện học và thư mục học. Hai là có quan hệ mật thiết và rộng rãi với các giới sản xuất, giảng dạy, nghiên cứu, nhất là với cán bộ đầu đàn.

Riêng đội ngũ cán bộ khai thác tài liệu trong biên chế của thư viện tự mình không thể làm hết và chu đáo mọi việc theo yêu cầu của công tác nghiên cứu. Cho nên đội ngũ này phải tập hợp được quanh mình một mạng lưới *cộng tác viên* có trình độ cao, thạo chữ nước ngoài, có điều kiện tham gia nghiệp dư công tác, khai thác và có quan hệ mật thiết với những tập thể cán bộ chủ trì các đề tài trọng điểm để phối hợp công tác, giúp cán bộ nghiên cứu khoa học của thư viện phát hiện được các yêu cầu của công tác khoa học kỹ thuật nước nhà trong từng giai đoạn cách mạng.

Cuối cùng, công tác của một thư viện khoa học kỹ thuật là công tác *quản lý*, trước hết là quản lý cán bộ. Ở các thư viện lớn, ban lãnh đạo quản lý các mặt ngân sách và vật tư, tổ chức và cán bộ, kế hoạch và kỹ thuật, quản lý sao cho thư viện vừa hoạt động có hiệu lực, vừa phát triển kịp với nhu cầu. Ở mỗi phòng, tổ, người phụ trách chỉ có nhiệm vụ quản lý trong phạm vi phòng mình, tổ mình, và công việc của người phụ trách không phải chỉ có quản lý, mà phần lớn thì giờ phải dùng để tham gia công tác khoa học, kỹ thuật để trực tiếp thực hiện kế hoạch.

Hiện nay, nhiều thư viện khoa học kỹ thuật đã được thành lập ở các bộ, tổng cục, trường đại học, viện nghiên cứu... Ở các thư viện đó, phần lớn mới hình thành sau cuộc kháng chiến lần thứ nhất, việc xây dựng vốn tài liệu, xây dựng đội ngũ cán bộ, ... mỗi nơi một khác; nói chung đều có tiến bộ, nhưng chưa trưởng thành.

Vấn đề đào tạo, bồi dưỡng cán bộ thư viện ở thời đại cách mạng khoa học - kỹ thuật ngày nay vẫn còn là một vấn đề thời sự, ở các nước phát triển, tuy nhiên nòng thư viện học, thư

mục học đã thành những bộ môn đại học độc lập từ đầu thế kỷ này. Ở nước ta nên đào tạo bồi dưỡng thế nào cho tốt, còn là một vấn đề cần nghiên cứu thêm. Về mặt yêu cầu, có thể nói chung như sau: đối với cán bộ nghiệp vụ, chương trình học cần nặng hẳn về kỹ thuật và ngoại ngữ; cán bộ khai thác cần có chuyên môn sâu và ngoại ngữ; cán bộ quản lý, cán bộ đầu đàn sẽ chọn trong số cán bộ tỏ ra xuất sắc trong công việc, có nhiều cố gắng, có sức tiếp thu tốt, ý thức trách nhiệm cao, bảo đảm về đạo đức. Đối với toàn thể cán bộ thư viện, việc bồi dưỡng phải làm thường xuyên, có kế hoạch, tuy đối với mỗi loại, nội dung và phương pháp có khác nhau.

Xây dựng vốn tài liệu

Nếu cán bộ thư viện là người trợ thủ của các ngành khoa học, kỹ thuật thì cái mà cán bộ thư viện này cần được trợ thủ lại là một vốn tài liệu khoa học, kỹ thuật được sưu tầm, bổ sung một cách chính xác, kịp thời, đầy đủ.

Theo chúng tôi nghĩ, một cách rất khái quát, vốn tài liệu khoa học kỹ thuật của nước ta nên gồm: những tài liệu về cách mạng công nghiệp, về cách mạng khoa học - kỹ thuật, về quản lý khoa học kỹ thuật và các tài liệu phụ trợ. Để tiết kiệm, ta chỉ nên sưu tầm tài liệu có lựa chọn kỹ lưỡng, cơ bản nhất, với một số bản tối thiểu cần thiết. Kết hợp với việc xây dựng vốn tài liệu là việc thiết lập một mối quan hệ chặt chẽ, có hiệu lực giữa một số thư viện lớn của ta với các thư viện lớn trên thế giới, để khi cần thiết, có thể mượn hoặc nhờ sao chụp nhanh chóng các tài liệu cần cho công việc chưa có ở các thư viện trong nước. Ta cũng nên thiết lập và phát triển quan hệ trao đổi tài liệu với các cơ sở khoa học, kỹ thuật ở nước ngoài, đồng thời tổ chức việc cho nhau mượn tài liệu giữa các thư viện trong nước.

Vốn tài liệu của ta cần bao gồm đủ các bộ môn tri thức, dù là tri thức cổ điển thuộc phạm vi cách mạng công nghiệp hay tri thức hiện đại thuộc các môn « mũi nhọn » đang là mục tiêu tìm tòi, phát minh của khoa học, kỹ thuật thế giới. Một diện bổ sung như vậy là rộng lớn và đòi hỏi nhiều cố gắng mới thực hiện được do một số nguyên nhân sau:

a) Một số tài liệu thuộc quá trình công nghiệp hóa của thế giới phần lớn đã quá thời, khó còn tìm thấy;

b) Một số tài liệu cần cho sản xuất là những quy trình công nghệ, bảo cáo kinh nghiệm nằm trong phạm vi không công bố;

c) Ngoại tệ của ta có hạn;

d) Phương hướng bổ sung chưa được phân công đầy đủ, rõ ràng giữa các thư viện: do

đó, những biện pháp, phương tiện dùng để bổ sung còn hạn chế về mặt hiệu lực.

Việc xây dựng một vốn tài liệu tương đối hoàn chỉnh, có hiệu lực, giúp đỡ tốt các giới nghiên cứu, sản xuất, giảng dạy và lãnh đạo đòi hỏi một sự quan tâm thích đáng và lâu dài của các giới có trách nhiệm. Có những tài liệu không còn trên thị trường, phải theo dõi nhiều năm, gắp dịp mới kiếm được. Có những loại ở ngoài diện công bố, muốn có thì phải đặt vấn đề ở cấp cao nhất, kể cả với các nước bạn. Có những loại chỉ thu thập được theo con đường không chính thức. Lại có những tài liệu không quý, hiếm, đắt, nhưng mang tính thời sự và phải có người tại chỗ mới phát hiện, thu thập và gửi về kịp thời. Một công việc nhiều mặt, phức tạp, nhưng cấp thiết như vậy, rõ ràng cần được chú ý thích đáng thì mới có điều kiện và phương tiện làm tốt được.

Sử dụng kỹ thuật thư viện

Có thể nói, hiện nay trong công tác thư viện có ba loại kỹ thuật: cổ điển, cải tiến và hiện đại. Kỹ thuật cổ điển là kỹ thuật hiện đang áp dụng ở các thư viện của ta. Đối với kỹ thuật này, trong số cán bộ thư viện của ta cũng còn nhiều người chưa thông thạo. Nhiều thư viện cho tới nay chưa có một quy tắc kỹ thuật chính thức, chưa có tiêu chuẩn, định mức chính thức. Trong thời gian ngắn nhất, phải đào tạo, bồi dưỡng cán bộ sao cho phần lớn làm chủ được kỹ thuật cổ điển.

Kỹ thuật cải tiến đã xuất hiện cách đây vài chục năm trong thế giới thư viện, đó là cách xây dựng mục lục gồm phiếu lỗ có dẫn giải. Đối với người đọc, mục lục cải tiến có hiệu lực hơn mục lục cổ điển nhiều, nhưng đối với thư viện nó lại đòi hỏi cán bộ có trình độ và số lượng đông hơn mới làm được. Dù sao, chúng ta cũng phải tiến tới nắm được kỹ thuật cải tiến vì nó sẽ làm cho thư viện phục vụ có hiệu lực và một phần nào, nó chuẩn bị cho việc sử dụng kỹ thuật hiện đại.

Kỹ thuật hiện đại là sử dụng máy tự động trong phần lớn công việc thư viện, nhằm cung cấp cho bạn đọc những tri thức, số liệu mới nhất, chính xác nhất, nhanh nhất về những vấn đề cần biết. Tất nhiên, sau này, ta phải hiện đại hóa kỹ thuật thư viện của ta vì đó cũng là một mặt trong yêu cầu đuổi kịp trình độ tiên tiến. Nhưng cũng cần chú ý một điều là phải chuẩn bị đủ điều kiện thì việc sử dụng kỹ thuật hiện đại mới thiết thực và kinh tế.

Xây dựng mạng lưới và các hệ thống thư viện

Việc xây dựng một mạng lưới thư viện quy nhất trong cả nước thể hiện tính vu

viện của thư viện xã hội chủ nghĩa đối với thư viện của các nước tư bản chủ nghĩa. Thư viện chúng ta với mục đích là tạo ra những điều kiện thuận lợi nhất cho mọi tầng lớp nhân dân, các lứa tuổi có các ngành nghề khác nhau sử dụng sách báo nhằm tích lũy và áp dụng tri thức, trau dồi đạo đức và tinh cảm.

Như mọi người đều biết, hiện nay ta đã có một mạng lưới thư viện gồm 2 hệ thống: hệ thống thư viện khoa học và hệ thống thư viện phổ thông. Giữa các thư viện khoa học, cần sớm có sự phân công rành mạch về mọi mặt, nhất là về đối tượng phục vụ, phương hướng bổ sung tài liệu, nhất là tài liệu nước ngoài, cần có sự hợp tác chặt chẽ để làm mục lục liên hợp, thư mục, trao đổi sách báo, nghiên cứu lý luận, đúc kết kinh nghiệm nghiệp vụ, v.v... Đây là một vấn đề lớn, không phải chỉ về mặt cơ cấu tổ chức, quản lý, quan hệ, mà còn về mặt nội dung công việc cụ thể, nội dung về trình độ tài liệu... đòi hỏi trước hết có sự điều tra cơ bản, chính xác về tình hình hiện nay của các thư viện khoa học về các mặt hoạt động của nó, và từ đó mới đề ra được phương hướng giải quyết. Ngoài ra ở các thư viện có làm công tác thông tin, cần xác định rõ phạm vi, nhiệm vụ, chức năng từng bộ phận, từng người, đồng thời giải quyết thỏa đáng một số vấn đề về kỹ thuật, học thuật như việc mô tả và phân loại ấn phẩm, v.v...

Tạo thêm cơ sở vật chất-kỹ thuật.

Công tác tư liệu đã được đặt ra từ lâu, một số thư viện của chúng ta đã hình thành từ trong những năm kháng chiến chống thực dân Pháp, các thư viện khoa học và kỹ thuật đã được ra đời ngay từ khi một nửa nước ta hoàn toàn giải phóng. Tuy vậy vấn đề thư viện chưa được nghiên cứu đầy đủ

và triệt để, để có một chủ trương toàn diện lâu dài về các mặt của một ngành công tác tuy là trợ thủ, nhưng nhất thiết phải có đối với sản xuất, giảng dạy và nghiên cứu. Vấn đề cơ sở vật chất, thiết bị của công tác thư viện còn đang gặp một số khó khăn cần sớm được khắc phục.

Hàng năm, diện tích các kho tàng, phòng đọc tài liệu, nơi làm việc của cán bộ nhân viên thư viện cần phải được tăng cho phù hợp với việc bổ sung thêm tài liệu và phát triển của công tác thư viện.

Thiết bị của một thư viện không tốn phí nhiều như của một viện nghiên cứu hay một phòng thí nghiệm lớn, nó cũng không đòi hỏi những kiến trúc đặc biệt để tiếp thu. Nó thường gồm mấy loại chủ yếu như sau, nếu chưa nói đến các máy tự động:

Máy chụp và đọc vi phim, máy in nhanh để nhân bản các loại phiếu, để sao chụp tài liệu, máy móc để giảm bớt tình trạng làm việc thủ công, tăng năng suất, giảm sai sót (máy chữ, máy hút bụi, dụng cụ dùng phiếu lỗ...); dụng cụ thí nghiệm để chống sâu bọ, nấm mốc phá hoại tài liệu; máy ghi âm, quay đĩa, quay phim để giúp cán bộ thư viện và bạn đọc học tiếng nước ngoài.

Công tác thư viện khoa học kỹ thuật là một việc còn mới mẻ không những đối với ta, mà ngay cả đối với thế giới, nó phải được củng cố từ nội dung đến tổ chức, nó là một công tác trợ thủ cho toàn bộ những công việc gì cần thiết đến khoa học, kỹ thuật. Là một bộ phận quan trọng trong tiềm lực khoa học của nước ta, công tác thư viện khoa học kỹ thuật cần được các ngành, các cấp nhận thức đúng đắn, quan tâm đúng mức, tạo cho nó điều kiện cần thiết để phát huy vai trò của mình trong cuộc cách mạng khoa học-kỹ thuật hiện nay.